
EL-MENFALÛTÎ ve ZENGİN-FAKİR ÇATIŞMASINI İÇEREN BİR MAKALESİ

Doç. Dr. Ahmet Kazım Ürtin*

Mısır, 18.yüzyılda Napolyon'un işgaliyle birlikte Batı Edebiyatının, özellikle Fransız Edebiyatının etki alanına girmiştir. Bilhassa Maupassant, Victor Hugo, Flaubert, Walter Scott, Charles Dickens, Gorki, Çehov, Tolstoy ve Puşkin gibi Batılı yazarları okuyan ve eserlerinde bu yazarların izleri görülen yeni bir kuşak oluşmaktaydı. Bu kuşaktan bazıları, Avrupa dillerinden bir kısım çeviriler yapmaktaydı. Bu türde edebi faaliyetlerde bulunanlardan biri de el-Menfaluti'dir.

Mustafâ Lutfî el-Menfalûtî, 1876 yılında Mısır'ın Menfalût şehrinde dünyaya gelir. Babası Arap asıllı annesi ise Türk asıllıdır.¹ el-Menfalûtî, öğrenimine önce Menfalût'taki Küttâb okulunda Kuran ezberlemekle başlar. 11 yaşına gelince babası onu el-Ezher'e kaydettirir. Burada yaklaşık on yıl süreyle din ve dille ilgili dersler alır. Bu esnada Muhammed 'Abduh'un, öğrencilerine Kuran tefsiri ve 'Abdu'l-Kâhir el-Curcânî'nin Delâ'ilu'l-İ'câz ve Esrâru'l-Belâğa adlı eserlerini okutmakta olduğunu duyar. Bu derslere katılan Menfalûtî, artık kendisini sıkın Ezher'deki öğretim metodunu beğenmemektedir. Çok geçmeden el-Ezher'i bırakır. Bu ayrılış onu önceleri umutsuzluğa ve arayışlara iter. Ancak bütün aradıklarını, kendisinden çok etkilendiği Muhammed 'Abduh'ta bulur.²

---

* Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

¹ *el-Mufid fi Terâcimi'l-Şu'arâ ve'l-Udebâ'i*, Dâru's-Sekâfe, Fas (tarihsiz), s. 114.

² Şevkî Dayf, *el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-Mu'âsir Fî Mısr*, Dâru'l-Ma'ârif, (5.Bsk.), Kahire 1974, s.228 ve sonrası.

O, dini konulardan ziyade edebiyatta uzmanlaşmak istiyordu. Muhammed 'Abduh'un derslerinin yanısıra İbnu'l-Mukaffa', el-Câhîz, Bedî'u'z-Zemân el-Hemedânî gibi klasik Arap edebiyatı yazarlarını ve el-Âmidî, el-Bâkillânî, Bişr, el-Müberred ve Kâdî 'lyâd³ gibi eleştirmenleri okumaya başlar. Yazar, daha sonra, Muhtarâtu'l-Menfalûtî adındaki eserinde, Ebû Temmâm, İbnu'r-Rumî ve Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî gibi şairlerden seçme şiirleri bir araya getirmiştir. Bu derlenmiş şiirler, onun şiirdeki üstün zevkini açıkça ortaya koymaktadır. Gerek Muhammed 'Abduh gerekse çağdaşı yazarların telif veya çeviri türü eserlerini okuyarak kendini çok iyi bir şekilde yetiştirir.

Muhammed 'Abduh'un ölümüne çok üzülür. Kahire'den memleketi Menfalût'a döner. Orada iki yıl süreyle el-Müeyyid gazetesinde köşe yazarlığı yapar. Sonra tekrar Kahire'ye gider. Sa'd Zağlûl Paşanın takdirini kazanan Menfalûtî, onun Milli Eğitim Bakanlığına atanmasıyla birlikte orada yazar olarak göreve başlar. Sa'd, Adalet Bakanlığı'na geçince, onu da oraya alır. Ancak Bakanlıktan ayrılan Sa'd'la birlikte o da oradan ayrılmak zorunda kalır. 1923'te meclisin kurulmasına kadar çeşitli gazetelerde yazı yazan Menfalûtî, Sa'd tarafından Danışma Meclisinde bir yazar grubunun başına getirilir. 1924 yılında bu görev esnasında, henüz kırk sekiz yaşında iken vefat etmiştir.

İlk edebi faaliyeti, henüz Ezher'de bir üniversite öğrencisi iken Hidiv 'Abbâs'a söylediği hicviyedir. Bundan dolayı da bir müddet cezaevinin sıkıntısını çekmek zorunda kalır. Umutsuz ve karamsar bir karakterde oluşunun altında yatan sebep, belki de bu cezaevi tecrübesidir. O günlerde, Mısır, halkın adeta boğazını sıkıyan İngiliz işgali kâbusu altında şarsılmaktaydı. Menfalûtî, ülkesinin o günlerde çektiği sıkıntılarının tercümanı olmak istiyordu.

Herhangi bir yabancı dil bilmeyen ve kültürel açıdan çok fazla bir birikime sahip olmadığı iddia edilen Menfalûtî, Batı Edebiyatına ait bazı hikâye ve oyunların çevirilerini okumaya koyulur. Bu çeviriler, ona daha başka eserleri Arapça'ya kazandırma hevesini kazandırır. Ancak, Fransızca veya bir başka yabancı dili bilmeyen Menfalûtî, arkadaşlarından bazı Batı edebiyatına ait eserleri Arapça'ya tercüme etmelerini ister. Daha sonra o, bu çevirileri, kendi sağlam üslubuyla yeniden yazar. Çevirilerini yaptığı bazı eserler, daha önce başkaları tarafından tercüme edildiyse de onunkiler kadar şöhret bulmamıştır.⁴

³ Umar ed-Desûkî, *Neşetu'n-Nesri'l-Hadîs ve Tatavvuruh*, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kahire 1976, 8.184. "

⁴ Daha önce yapılan çeviriler için bkz. 'Abdu'l-Muhsin Tâhâ Bedr, *Tatavvuru'r-Rivâyeti'l-'Arabiyyeti'l-Hadise*, Dâru'l-Ma'ârif (4.Baskı.), Kahire 1983, s.185.

Bu çevirilerde, duygusal tepki dolu bir üslûpla, iyilik, adalet, yoksulların üstünlüğü ve zenginlerin eleştirisiyle ilgilenen Romantizm ekolünün izleri görülür. el-Menfalûtî, adaptasyon olarak adlandırabileceğimiz bu çevirilerinde özgürce hareket eder. Öyle ki eserleri asıllarıyla karşılaştırdığınızda onların yeniden yazılmış olduğu hissine kapılırsınız. Mısır toplumuna uygun hale getirilen bu türdeki eserleri arasında *el-Fadîla* diye adlandırdığı Bernardin de Saint Pierre'in *Pol ve Virjini*, Alphonse Car'in *Macdulîn (Tahte Zilâli'z-Zizfon)*, Edmond Rostand'ın *eş-Şâ'ir ev Cyrano de Bergerac*, François Coubier'in *Fî Sebîl't-Tâc* gibi hikâyelerini sayabiliriz. Ayrıca bu metotla bazı Fransız hikayecilerinin hikâyelerini Mısır ruhuna adapte eden el-Menfalûtî, bu hikâyeleri, kendisinin kaleme aldığı tamamı dramatik olan hikâyelerle birlikte 1915 yılında *el-'Aberât* adı altında yayımlar.⁵

el-'Aberât adlı eserin girişinde sarf ettiği şu ifade bir hayli ilginçtir:

*Dünyada umutsuz, yoksul ve zulme uğramış pek çok insan vardır. Benim gibi umutsuz bir insanın bu kötülükleri temizlemesi ve ezilen, zulme uğrayan insanları kurtarması mümkün değildir. Bir taziye ve teselli görevindeki bu göz yaşlarımdan başka onlara verebileceğim bir şey yoktur.*⁶

Üç ciltten müteşekkil *en-Nazarât (Bakışlar)* eseri, Onun yirminci yüzyılın başlarında el-Muveylîhî'nin *Hadîs 'İsa b. Hişâm* adlı eserinin Misbâhu's-Şark adlı dergide tefrika halinde yayımlandığı sıralarda, el-Müeyyid adlı gazetede yazdığı sosyal içerikli makalelerinden oluşmaktadır.⁷ Her bir cildinde yaklaşık kırk başlıklı makale vardır. Bu makalelerde iki temel husus göze çarpar: Üslûp ve içerik.

Üslûbu son derece sadedir. Yapmacık kelime ve terkiplere yer vermeden, tamamen doğal bir üslûp kullanan el-Menfalûtî, Avamca diye adlandırdığımız halk diline yer vermez. O, bu konuda hassasiyet gösterecek olan Arap Dil Kurumlarının kuruluşundan önce Arapça'ya sokulan Avamca kelimelere karşı çıkmıştır. Bu düşüncesine destek olarak da, yıllar öncesinde atalarının Arapça'yla ilgilendiklerini ve bu konuda Cahiliye Döneminde Hicaz'da Nahle ile Tâif arasında bir yerde bir kongre yaptıklarını söyler.⁸ İbn-u'l-Mukaffa', el-Câhız ve Bedîuz-Zemân el-Hemedânî gibi klasik yazarları

⁵ Mustafâ Lutfî el-Menfalûtî, *el-'Aberât*, Matbaat ve Mektebet Kerem, Şam (tarihsiz), s.3 ve sonrası; Şevkî Dayf, a.g.e., s.228; 'Abbâs Hudar, *el-Kıssatu'l-Kasîra fî Mısır munzu Neş'etihâ hatta Senet 1930*, el-Mektebetu'l-'Arabiyye, Kahire 1966, s.55

⁶ Mustafa Lutfî el-Menfaluti, *el-'Aberât*, s. 3; Mahmud Teymur, *el-İtticahatu'l-Edebi'l-'Arabi fi's-Sinini'l-Mieti'l-Ahira*, Mektebetu'l-Adab, Kahire 1970, s. 21.

⁷ Makale yazarlığı konusunda geniş bilgi için Bkz. 'Umar ed-Desûkî, a.g.e, s. 189 ve sonrası.

⁸ 'Abdu'r-Rahman el-Becâvî, *Kıyem İslâmiyye Fî Edebi'l-Menfalûtî*, el-Umme, Sayı:64 Aralık 1985 Katar, s.69.

taklitle yetinmeyen yazar, kendine özgü bir üslûp icat etmeye çalışmıştır. Okuduğunuz eserleri, sizi el-Câhiz veya diğer klasik yazarların edebi sohbet halkasına götürse de onda el-Menfalûtî damgasını bulursunuz. Ahmet Hasan ez-Zeyyât'a göre el-Menfalûtî'nin, yaşadığı dönemdeki şartlar çerçevesindeki üslûbu, İbn Haldun'un üslûbuna benzemektedir.⁹

İçerik bakımından toplumsal, politik ve edebi konularda görüşlerine yer vermiştir. Toplumsal hayatla ilgili düşüncelerinde de, toplumcu reformist Muhammed 'Abduh'un derin izleri görülür.¹⁰

en-Nazarât adlı eserinde, içki, kumar, zina, eşlerin birbirlerini aldatması ve gençlerin kötü yola düşmeleri gibi toplumsal çarpıklıklar karşısındaki düşüncelerine yer verir. Eserlerinde, toplumda karşılaştığı yoksulluk ve umutsuzluklardan etkilenerek ağlar; yoksulluk ve sefaletle boğuşan dar gelirli için yardım talebinde bulunur. Ancak bazen bu yardım talebini küçük görür ve fakirlerin zalim zenginlere isyan etmesini ister. Vefa, acıma, onur ve şeref gibi değerli kavramlara bağlı kalınmasını isteyen yazara göre toplum, bir kor ateş gibidir; giren herkesi yakar. Toplumdaki insanlar, adeta birer vahşi kurturlar. O, bu tür kötülüklerin kaynağının Batı medeniyeti olduğunu düşünür. Batı kültürünü bütünüyle taklit etmeden iyi olanlarını alıp kötü olanlarını almamanın kendilerinin lehine olacağını düşünen el-Menfalûtî, toplumun içinde yaşadığı sıkıntıların sebebi olarak bazı değerlerden uzaklaşmayı da gösterir.¹¹

Mahfuz ve dönemin yazarları içki ve kumar gibi toplumsal hastalıkları dramatik bir şekilde ele alırken el-Menfalûtî, kimi zaman bir vaiz gibi davranır.¹²

Edebiyat eleştirisi üzerine detaylı olmayan yazılar da içeren bu eserin bir bölümünde, bir grup edibin mersiyelerine yer verilmiştir. Bunlar arasındaki en güzel mersiye, belki de ölüm döşeginde yatan oğluna ilaç verdiği anın etkisiyle ona yazdığı manzumedir.

el-Menfalûtî, *Medinetu's-Se'âde*¹³ (Mutluluk şehri)'de içinde herkesin eşit olduğu, bütün ihtiyaçların temin edildiği ütöpik bir şehri tasvir eder. Rahmetu'r-Rahme¹⁴'de: "*Ey mesut insan! Merhametli ol... Açları doyur...*

⁹ Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, Dâru Nehdat Mısır li't-Tab ve'n-Neşr, Kahire 1977, s.462.

¹⁰ Mustafâ Lutfî el-Menfalûtî, *en-Nazarât*, Matbaat ve Mektebet Kerem, Şam (tarihsiz), s.35 ve sonrası.

¹¹ Hannâ el-Fahûrî, *el-Câmi' fi Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî*, I-II Dâru'l-Cil, Birinci Baskı, Beyrut 1986, C.II, s.202; Şevkî Dayf, a.g.e., s.228.

¹² Mustafâ 'Ali 'Umer, *er-Rivâye fi'l-Edebi'l-Mısriyyi'l-Hadîs.*, Dâru'l-Ma'ârif (Üçüncü Baskı), Kahire 1986, s.277.

¹³ el-Menfaluti, *en-Nazarat*, s.55 ve sonrası.

¹⁴ Aynı eser, s.67 ve sonrası

Yoksulları giydir, üzüntülü, kederli olanları teselli et... Düşkün kadına ve dullara acı.. Eşine, çocuğuna acı, onun iyi bir halet-i ruhiye içinde yetişmesine dikkat et.. Hayvanlara karşı şefkatli ol, onları kafeste tutma..." gibi nasihatlerde bulunarak toplumu ıslaha çalışmıştır, *el-İhsan fi'z-Zevâc*¹⁵ da ise toplumun sarılması gereken yaraları dururken, boşa harcanan paraya ve görevini layığıyla yapmayan kuruluşlara karşı çıkar.¹⁶

Melankolik bir cazibeyle ele aldığı eserlerinde İslamiyetle ilgili görüşlerine yer veriyordu. Ayrıca Arap daha doğrusu Mısır milliyetçiliğini işliyordu. İslamiyeti, geleneksel şekliyle savunuyordu, ancak dini reform planlarının bir kısmını alkışlamaktan da geri kalmıyordu. Başka bir ifadeyle, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Mısır aydınlarının fikri hayatını saran iç gerilimler, onun eserlerinde doğrudan doğruya dile geliyordu. Hikâyelerindeki olay kahramanlarının karakterize edilmesinde el-Menfalûtî, birkaç Fransız romantizmini hatırlar. Bu figürler ya kusursuz iyiliğin ta kendisidirler, ya da düpedüz canavardırlar. İşte bu gerçeğe yabancı siyah-beyazlığın sonucu olarak el-Menfalûtî'nin hikâyelerinin çoğu trajik, ağlatıcı sonlarla, hatta kahramanlarının ölümüyle biter. Denebilir ki, hüznü üslubuyla Mısır edebiyatında bu türün zirvelerinden birine ulaşmıştır. Bu türde yazan Arap yazarlarında tuhaf derecede bir romantizm eğilimi vardır. Üstelik bu eğilim, şiirde beklenebilirken kendini nesirde gösterir. Onun duygusal tarzından pek çok yazar etkilenmiştir.¹⁷

Menfalûtî, sadece Avrupa'yı taklit etmenin yeterli olmayacağını belirterek Arapça'nın güzel bir dil olduğunu, bunu birkaç modern yazar ve şairin gerçek anlamda takdir ettiğini, dil ve edebiyatın ise yan yana gitmesi gerektiğini söyler. Ayrıca konuştuğu gibi yazmaya gayret ettiğim, hayalsiz gerçeği, gerçeksiz hayali asla yazmadığımı iddia edip "*Dünyayı döndüren hayaldir*" der. Bütün bunlar yüce bir ideali ifade ettiği gibi hayatın en yüksek gayesinin ahlâkî kemale erişmişlik olduğunu (Perfectionism) göstermektedir. Fakat bu saf ve karmaşık bir durum, ayrıca başarıdan ziyade gayenin ifadesidir. Hayal gücü ne olursa olsun, dili alelade okuyucular için bir plan ve model olarak tasvir edilemeyeceği gibi yazdığı gibi de konuşmamıştır. Gerçekten de üslûbu çok farklı bir özellik arz eder.¹⁸

Eserlerinde göze çarpan en önemli temalar; vatan, sevgi ve yoksulluktur. Fakat, o, sadece konuyla ilgilenmez aynı zamanda söz

¹⁵ Aynı eser, s.167 ve sonrası.

¹⁶ Savran, Ahmet, 19.yy. Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1991, s.176.

¹⁷ Jacob M. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi* (20.Yüzyıl), Çev. Bedrettin Aytaç, Gündoğan Yay. Ankara 1994, s.20.

¹⁸ Savran, Ahmet, a.g.e., s.177.

güzelliğine de önem verir. Yazılarında pek çok edebi sanata yer veren yazar, ruhta derin bir iz bırakan yumuşak ve kulağa hoş gelen ifadelerle yazılarını süsleyerek okuyucuyu etkilemeye çalışır.

Yazılarında, eski hatiplerin tarzında "Eyyühe'l-insân (Ey İnsan!)" ifadesine çokça yer verdiği gibi kelimelerin tekrarına, cümleler arasında fasılalara yer vermiştir. Ancak bu konuda, Mustafâ Kâmil ve benzerlerinin hitabet tarzından etkilendiği ileri sürülmektedir.¹⁹

Çevirilerini yaptığı ve yaptırdığı eserlerdeki seçiminden onun karakterini ve bütünüyle hayal ve duygu dolu Fransız Romantizminden etkilenen edebi eğilimini anlamaktayız.²⁰ Dr. Hâmid Hafnî Davud'a göre Yeni Klasisizm ekolünün önderidir.²¹ Yazılarında vicdan konusu, en ağırlıklı temadır. Konuları işlerken derine inmez ve analizler yapmaz. Bir şair gözüyle bakıp, sadece görünen kısım ile ilgilenir.²² Her ne kadar bir Batılı eleştirmen olan Gibb, Arap dünyasında el-Menfalûtî kadar Batı Edebiyatından etkilenen bir başka yazar olmadığını iddia ediyorsa²³ da kanaatimizce bu etkilenme, yüzeysel bir etkilenme olmuştur. Ancak özde tamamen eserlerinde Doğu ruhunu hissettirmiştir.

Onun kullandığı secisiz, hayali, duygusal ve akıcı yeni tarz anlatım, pek çok kişi tarafından okunmasını sağlamıştır.

el-Menfalûtî, eserlerinde, zaman, mekan ve karakter olgularını bir tarafa koyarak okuyucularıyla karşı karşıya gelmekte ve onlara öğütlerini kahramanca sıralamaktadır.

Onun kullandığı bu etkili ağlatıcı üslup, yaşadığı kuşağı çok etkilemiştir. Toplum, her türlü gelişmenin önünü tıkayan ve karşı koyamadıkları İngiliz işgali ve benzeri baskılar altında inlemekte, el-Menfalûtî'nin ortaya koyduğu kan ve gözyaşına sığınmaktaydı. Bu duygulu anlatım, dönemin gençleri tarafından büyük bir istekle kompozisyonlarında örnek olarak alınıyordu. Bu konuda, Ahmed Lutfî es-Seyyid, şöyle diyor:

Ben, gençlere Mustafa Lutfî el-Menfalûtî'nin en-Nazarât adlı kitabını okumalarını ve güçleri nisbetinde ondan bölümleri ezberlemelerini

¹⁹Şevkî Dayf, a.g.e., s.232.

²⁰'Abbâs Hudar, *el-Kıssatu'l-Kasîra fi Mısır munzu Neş'etihâ hattâ Senet 1930*, el-Mektebetu'l-'Arabiyye, Kahire 1966, s.55.

²¹Hâmid Hafnî Davud, *Târîhu'l-Edebi'l-Hadîs.*, Mektebetu'l-'Arab, Kahire 1967, s.89.

²²Seyyid Hâmid en-Nessâc, *Tatavvur Fenni'l-Kıssati'l-Kasîra Fi Mısır*, Dâru'l-Ma'ârif (3.Bsk.) Kahire 1984, s.92

²³'Umar ed-Desûkî, a.g.e., s.185.

tavsiye ediyorum. Çünkü, bu kitap, yazma yeteneğini kazanmak için çok uygun bir eserdir.²⁴

Kendisinden büyük ölçüde etkilendiğini söyleyen diğer bir yazar, 1988 yılında kazandığı Nobel Edebiyat Ödülüyle uluslararası çapta ün kazanan Necîb Mahfûz'dur. Eserlerinde Menfalûtî'nin izleri açıkça görülen Mahfuz, yazar hakkında şunları söyler:

Mustafâ Lutfî el-Menfalûtî, beni oluşturan ilk edebi şahsiyetti. Onu çok küçük yaşta okumaya başladım. 1925 yılında el-Menfalûtî, kendine has kıvrak üslûbu ve ergenlik çağına uygun duygusal konularıyla kalplerimize girdi. Onun romantik hikâyeleri hemen hemen okur yazar olan tüm gençlik tarafından zevkle okunuyor ve taklit ediliyordu. Okul ödevlerinde, öğrenciler kendisinden sık sık alıntılar yapıyorlardı. el-Menfalûtî, dile hâkimdi, eski ve yeninin ortasında bir üslûp kullanıyor, cümlelerin müziksel uyumuna, seçili oluşuna dikkat ediyordu. Bu üslûp özelliğinin yanı sıra, okuyucunun zevkini birinci planda tutuyor, toplumsal sorunları işliyor ve duygulara hitap ediyordu. Bu bakımdan bütün kuşak ona bayılırdı. Gerek üslûbundan gerekse o dönemdeki düşüncelerinden etkilendiğimize inanıyorum. Onu okuduğum sıralarda hayatta olduğunu sanıyordum. Oysa 1924 yılında ölmüş bulunuyordu. Bunu sonradan öğrendim. Tabii çok üzüldüm. Belki ilkidir, ölümünden yıllar sonra üzüldüğüm kişilerin. İnanıyorum ki şöyle ya da böyle benliğimde Menfalûtî'den yaşayan çok şey var. Bakarsınız onları benim şahsımda benden daha fazla tespit edenler çıkabilir. Ancak Menfalûtî'nin tesiri geneldeydi, bu kuşağın yazarlarında olsun, okurlarında olsun. Kanaatimce hocalarımı da etkilemiştir. Üslûbunun nabzı Tâhâ Huseyn'de, Zeyyât'ta ve başkalarında gözükmekteydi.²⁵

Bir başka yerde Mahfuz, O'nun hakkında şu tespitlerde bulunuyor:

el-Menfalûtî' çağımızın edibiydi. Onu ağlayarak okurduk. Edebiyata âşık olmamızı sağlayan ilk kişi odur. el-Menfalûtî'yi okumakla en-Nazarât ve el-'Aberât'ı yazıyordum. Gençlik Fransızca'dan Arapça'ya uyarlanmış makalelere ve hikâyelere, basit ve açık dili, romantizmi ve verdiği sessiz hüzünden dolayı tutkunduk²⁶

'Abbâs Mahmûd el-'Akkâd, el-Menfalûtî'nin sadece Mısır'da değil, bütün Arap dünyasında büyük bir şöhrete ulaştığını, öyle ki Arap

²⁴ Seyyid Hâmid en-Nessâc, a.g.e.,s.92. 12

²⁵ Ürün, A. Kâzım, *Çağdaş Mısır Romanında Necîb Mahfuz ve Toplumcu Gerçekçi Romanlar, Esra Yayınları, Konya 1997, s.56.*

²⁶ Muhammed Cibril, *Kıra'a fi'l-Mükevvinâti's-Sekâfiyye li Necib Mahfuz, 'Alemlü'l-Kitâb, Kahire (Mart 1990), s.59.*

edebiyatının bir döneminin "el-Menfalûtî Dönemi" diye adlandırıldığını²⁷ ve onun Arap kompozisyonuna mana ve amacı sokan ender ediplerden biri olduğunu söylemektedir. Taha Huseyn, yazarı zengin hissiyatından dolayı överken, konu kısırlığı ve hatalı kullanımlarından dolayı yermiştir. el-Mâzinî ise onu taklitçilikle suçlarken okuyucularını da psikolojik hasta olarak tanımlamaktadır.²⁸

'Abdu'l-Muhsin Tâhâ Bedr, yazarın, ilk bakışta sunduğu çevirilere saygılı olmadığını gözlemlemektedir. Ona göre, yazar, Alexandre Dumas'ın *La Dame aux Camelias* adlı romanında yaptığı gibi uzun romanları alıp kısaltarak kısa hikâyeye biçimine sokmuştur.²⁹

Onun makaleleri içerisinde eleştirmenlerin en çok dikkatini çeken, *el-Ganî ve'l-Fakîr (Zengin ile Fakir)*³⁰ makalesidir. Makale şöyledir:

ZENGİN İLE FAKİR

Dün gece zavallı bir adama rastladım. Sanki bir acıdan sızlanıyor gibi elini karnının üzerine koyduğunu gördüm. Haline acıdım. Kendisine ne olduğunu sordum. Açlıktan sızlandığını söyledi. Elimden geldiği kadar açlığını giderdim. Sonra ondan ayrılarak zengin ve varlıklı tabakadan olan bir arkadaşına gittim. Onu zavallı fakirin derdiyle derliymiş gibi elini karnının üzerine koymuş halde görmem beni hayrete düşürdü. Kendisine nesi olduğunu sordum. O da çok yemekten mütevellit karın ağrısından şikayet etti. Ben de "Hayret doğrusu! Bu zengin şu fakire ihtiyacından fazla olan yiyeceği verseydi, her ikisi de acı çekmez ve şikayet etmezlerdi. Açlığını giderecek kadar yemesi, susuzluğunu giderecek kadar içmesi, kendisi için yerinde olurdu. Fakat o kendi nefisini sevip ona aşırı derecede değer verdiğinden fakirin tabağından çaldığı yemeği kendi sofrasına katıyordu. Allah da, karın ağrısıyla onu acımasızlığından dolayı cezalandırdı, öyle ki zalime zulmü kâr etmez, hayatı da hoş olmaz. "Zenginin karnının ağrması, fakirin açlığının intikamıdır" diyen atasözü de bu şekilde doğrulanıyor dedim. Gökyüzü yağmuru, yeryüzü yeşilliğini sakınmaz, fakat gökyüzünün ve yer yüzünün nimetlerini, zayıf kimselerden kıskanan güçlü kimse, bu nimetleri kendisinden uzaklaştırıp başkasının olmasını sağlar. Böylece yokluğa mahkûm, şikâyetçi, inleyen bir fakir olur. Onun fakir olmasına sebep aşırı zengin olma tutkusudur; gökyüzünün ve yeryüzünün cimrilik etmesi değildir. Keşke ben de o insanların sahip olduğu akla sahip olsaydım da güçlülerin kendilerini mal edinmekte daha haklı, mülk edinmekte zayıflardan daha üstün oluşlarını kabul edebilseydim! Onların bu konudaki delili kuvvet ise, (zayıfların) mallarını aldıkları gibi niçin canlarını da almasınlar? Yaşayanın gözünde hayat, açın elindeki lokmadan daha değerli değildir. Onların delili, kendilerinin bu malı babalarından miras aldıkları ise onlara deriz ki: Babalık, mirasın sebebi ise eğer, niçin babalarınız mallarını miras bırakınlar da zulümlerini miras bırakmasınlar. Babalarınız güçlüydüler

²⁷ Hannâ el-Fâhurî, a.g.e.,s.203.

²⁸ Aynı eser, s.204.

²⁹ Abdu'l-Muhsin Tâhâ Bedr, a.g.e., s.184.

³⁰ el-Menfalûtî, en-Nazarât, s.52-54.

ve bu malı zayıflardan gasbettiiler. Onlardan gasbettiklerini onlara geri vermeleri gerekirdi. Siz onların vârisleriyse, malı sahiplerine geri vermek konusunda mirasçısınız, gasba devam konusunda değil. Güçlü insanlar ne kadar zalim ve kalpleri ne kadar da acımasız! Bazıları soğuktan ve üşümekten titreyen komşusunun iniltisini duymaksızın, yumuşak yatağının üzerinde göz kapakları sonuna kadar kapalı bir şekilde uyuyor. Yağlı ve yağsız, tatlı ve ekşili yemek çeşitlerinin bulunduğu sofranın önünde oturuyor. Akrabalarının ve yakınlarının arasında o sofranın kırıntılarına özlemle bütün organlarının saldıracağı ve o sofranın artıklarına hasretle ağızlarının suyunu akıtanların bulunduğunu bilmesi, arzularından dolayı, kendisini üzmiyor. Üstelik onların arasında kalplerine merhamet girmeyen, utanma duygusu dillerine dolaşmayan sürekli fakirin kulaklarına nimetlerinin sözlerini sıralayan kimseler var. Belki de bu gibi kimseler hazinesine altın hazırlarken, sandıklarına mücevherat biriktirirken, odalarına mobilya ve döşemeler koyarken, o fakirlerden yardım istemişlerdir. Buna rağmen fakirin kalbini kırmak, hayatını berbat etmek yaşamını zehir etmek maksadıyla zengin kimse söylediği her sözde ve yaptığı her harekette sanki, "Ben mutluyum çünkü zenginim; sen mutsuzsun çünkü fakirsin" demek istiyor. Güçlüler, hizmetlerinde ve ihtiyaçlarında ev araçlarını kullandıkları gibi kullandıkları, isteklerine bineklerine boyun eğdirir gibi boyun eğdirdikleri zayıflara muhtaç olmasalardı; onların kendilerine köle oluşlarını, önlerinde secdeye kapanışlarını görmeye benliklerini doyurmak için onları yaşamaktan mahrum ederlerdi; yiyeceklerini çaldıkları gibi kanlarını da emerlerdi; hayatta yaşamanın lezzetini haram ettikleri gibi hayatı da haram ederlerdi, sanırım

İnsanın ancak iyilik yaptığını görünce insan olduğunu anlayabiliyorum. Çünkü ben, insanlar ve hayvanlar arasında iyilikten başka bir şeyi ayırıcı çizgi görmüyorum. Bence insanlar üç gruptur: İlki; kendisine çıkar sağlamak için başkasına iyilik eden zorba acımasız kimsedir. Bu tür

insanlar, iyiliği insanı köleleştirme vesilesi olarak algırlarlar, ikincisi; başkasını görmez sadece kendisini düşünür. Bu obur kişi, eğer akan kanın, kuruyup altına dönüşeceğini bilse bu uğurda bütün insanları boğazlar. Üçüncüsü; ne kendisine ne de başkasına iyilik eden kimsedir ki bu kasasını doldurmak için karnını aç bırakır.

Bir dördüncü sınıf insan var ki, hem kendisine ve hem de başkalarına iyilik yapar. Ancak böyle bir insanın nerede yaşadığını ve ona nasıl ulaşılacağını bilemiyorum. Onu Yunan filozofu Diyojen'in günün aydınlığında lambasını etrafına tutarken kendisine ne yaptığı sorulunca "İnsan arıyorum" diye cevap verdiği insan olarak görüyorum.

Yazar, kimi makalelerinde olduğu gibi, bu makalede de, hikâyeyi anımsatacak tarzda bir olay üzerinde durur ve bu olay vasıtasıyla toplumsal bir konuda kendi görüşlerini okuyucuya aktarma imkanını bulur.

Öncelikle başlık üzerinde durmakta fayda vardır. Başlık olarak "Zengin ile Fakir" ifadesini seçen el-Menfalûtî, makalesinde para ekseninde kesin çizgilerle ayırdığı toplumun bu iki grubunu başlığa taşımıştır. Asırlar boyunca toplumlar arasında kuzey-güney, gelişmiş-geri kalmış vb adlarla zenginlik ve fakirlik ayırıcı faktörler olmuştur. O günkü Mısır'da özellikle Menfaluti gibi güneyden gelenler başta olmak üzere halkın büyük bir

bölümü yoksullukla mücadele verirken saray ve çevresi ile yabancı güçler, zenginlik içerisinde fakirlerin düşlerini süslemektedir.

Hemen hemen bütün yazı hayatında, umutsuzlar ve düşkünlerin hayatlarını konu edinen el-Menfalûtî, bu makalesinde de olduğu gibi, adetâ insanların kalplerini yumuşatacak ve onların yoksul ve dar gelirlilere yardım etmelerini sağlayacak bir toplumsal misyonu üstlenmiştir. Ve kanaatimizce bunda da büyük bir başarı elde etmiştir.

Ona göre bir ülkede toplumsal adalete uyulmadığında, bireyler maddi manevi pek çok problemlerle karşı karşıya kalacaklardır. Kendilerini güvende hisseden zenginler, gün gelir, açlık ve sıkıntı içerisindeki yoksul insanların hışmına uğrayıp bütün elindeki zenginlikleri kaybedebilirler. "İnsanlar birbirlerine acımış olsalardı, aralarında ne aç ne de susuz bir insan kalırdı."³¹ sözünüle toplumsal değerlerden önemli birini "diğergamlık (başkalarını düşünme)"ı dile getiren yazar, zenginin kendisini rahatsız eden fazla yiyeceği fakire vermekle sıhhate kavuşacağını, şöyle ifade ediyor:

*Zengin fakire ihtiyacından fazla olan yiyeceği verseydi, onlardan her biri ne bir acıdan ne de bir sızıdan şikayet ederdi. Zenginin açlığını giderecek kadar yemesi, susuzluğunu giderecek kadar içmesi, kendisi için yerinde olurdu.*³²

Makalesinin başında "Zenginin karnunun ağrması, fakirin açlığının intikamıdır"³³ vurucu sözünüle okuyucusunu etki alanına alan yazar, sonunda onu ikna edecek ve amacına ulaşacaktır.

Toplumdaki değer yargıları konusunda yazar, kimi zaman sosyalist görüşlere taraf oluyorsa da, genelde geleneksel değerlerden yana bir tavır sergilemektedir. O, bu makalesinde iyilik olgusunun farklı tezahürlerini ortaya koymakta ve kendince üstün gördüğü iyilik şeklini belirtmektedir. Ona göre zengin, ancak fakirleri, kimsesizleri gözetdiği sürece, bir değer ifade eder.

*İnsanın ancak iyilik yaptığını görünce insan olduğunu anlayabiliyorum. Çünkü ben, insanlar ve hayvanlar arasında iyilikten başka bir şeyi ayırıcı çizgi görmüyorum.*³⁴

el-Menfalûtî, pek çok makalesinde olduğu gibi bu makalede de, olaylara karamsar bir gözle bakmaktadır. Yazarı, bu şekilde bir üslup kullanmaya iten faktörler arasında, genelde Mısır'ın içinde bulunduğu

³¹ Aynı eser, s.68.

³² Aynı eser, s.52.

³³ Aynı eser, s.52.

³⁴ Aynı eser, s.54.

olumsuz şartlar, özelde yoksulluk içerisinde geçen hayatının yanısıra, genetizmle gelen duygusallığını ve diğergamlığını sayabiliriz. Ancak, kişinin kendisinin olumsuz şartlar içinde yaşaması, her zaman için başkalarını tenkit hakkını vermez. Kanaatimizce yazar, bu ve diğer hikâye ve makalelerinde, tamamen yoksullardan yana tavır koymuş; onların acılarını, itilmişliklerini, sıkıntılarını dile getirmiştir. Ancak onları bu durumdan kurtaracak gerçekçi çözümler sunmamıştır. Oysa yazar, fakirlere, bireysel veya kollektif olarak çalışıp, zenginlerin yerini alabilecekleri düşüncesini empoze edebilirdi. Ve bu da daha akılcı olurdu. Çünkü sıkıntıların ve kötülüklerin bulunmadığı bir dünya düşünülemez.

Yazar düşüncelerini ortaya koyarken hep ciddi bir üslup kullanmaz. Meselâ, zenginlerin mal birikimlerinde fakirlerden yardım istediklerini belirtirken alaycı bir üslup kullanır:

*Belki de bu gibi kimseler hazinesine altın hazırlarken, sandıklarına mücevherat biriktirirken, odalarına mobilya ve döşemeler koyarken, o fakirlerden yardım istemişlerdir.*³⁵

Sonuç olarak kanaatimizce o, yirminci yüzyılın başından itibaren Birinci Dünya Savaşı'na kadarki döneme damgasını vurmuş, daha sonra Nobel Edebiyat Ödülü ve benzeri uluslararası ödüllerle taltif edilen Necîb Mahfuz ve Mahmûd Teymûr gibi ünlü yazarları etkilemiş önemli bir şahsiyettir.

---

³⁵ Aynı eser, s.53.